

GASETA DE LES ARTS

15 AGOST 1925

DIRECTOR: JOAQUIM FOLCH I TORRES

Any II. — Núm. 31

Els antependis d'orfebreria

Els primitius cristians congregant-se en els àgapes no tenien necessitat d'aras i així és que els pagans els acusen d'atcus perquè no tenen altar, mes pot ser la falta d'aquest era perquè Crist no tingué ara a l'hostal de Simó a l'instituir l'Eucaristia on la víctima és Déu, mes Sant Pau ja condemna el que l'àgape no és el sopar de Déu i així és que Sant Ciprià diu: *ara diaboli i altare Dei*, i la mateixa distinció fa Minutios Félix. Prudenci al segle IV diu: *altaris aram junditis pessum dare*, donant el nom d'ara al cipus de l'altar i sempre els cristians donen el nom d'altar al lloc de la Consagració de les Espècies i així San Cesari d'Arlés diu: *Sacris altaribus imponuntur*.

La representació més antiga del Sopar Eucarístic, és el fresc de la Capella Grega (segle II) conegut per *Fractio Panis*, on en una taula es veuen les Espècies i sabem que a Àfrica en el segle II els àgapes començaven per una oració: s'asseien els convidats, després el sopar amb conversa piadosa, *fabulatur ut qui sciant Deum audire*, lavabo o purificació, il·luminació de la sala, cants dels salms o himnes, oració final, no fent-se menció de la Sagrada Eucaristia que es desprèn rebien al matí en les dues Espècies; mes es pot afirmar que l'altar era una taula comuna de fusta, sense cap consagració. Després tinguts els màrtirs com víctimes ofertes a Déu, son sepulcre esdevé altar per a la Consagració i es celebra la festa de la seva mort com la de naixement a nova vida i així a Smirna sabem que els fidels es reuneixen en el cementiri l'any 155 com escriu el màrtir Policarp i que allí rebien la Sagrada Eucaristia. Deben subsistir els altars portàtils com es desprèn de les catacumbes de Sant Calixte a Roma, mes després es feren fixos de marbre davant de la seu que era ja fixa. Respecte a ésser la tomba dels màrtirs prop dels altars, diu Prudenci:

Talibus Hippolyti corpus mandatur operis Propter ubi adposita est aradicala Deo Illa sacramenti donatrix mensa eademque Custos fida sui martyris ad posita. Servant ad aeterni spem vindicis ossa sepulcro Pascit item sanctis Tibricolas dapibus.

(En el secret d'aquest lloc apartat reposa el cos d'Hipòlit, en el lloc prop on s'aixeca l'altar consagrat a Déu. La mateixa llosa on es dona l'Aliment Sacramental és la que cobreix els ossos del màrtir; ella estotja les santes relíquies mentre esperen el Jutge Sobirà i mantenen del Pa del Cel als riverenys del Tiber.)

En temps de Sant Agustí ja s'ungien les pedres dels altars aprofitant-se molts cops ares paganes i es donà el nom de *Confessio, martyrum, memoria*, a l'altar aixecat en la basí-

lica sobre el *cubiculum* que guardava la tomba d'un màrtir i d'aquí el que totes les esglésies procuressin el tenir relíquies al dedicar-les i en defecte d'elles buscaven teixits que havien tocat cossos sants o bé recondien la Santa Eucaristia.

Del segle V són nombrosos els altars que han arribat a nosaltres i tenen forma de sepulcre amb una cavitat al davant per a recondir les relíquies i tenia eixa cavitat una rica reixa per a poder-les tancar, mes de manera que els fidels poguessin veure-les. Aqueixa reixa era sempre

una obra d'orfebreria, que unit a la decoració policroma amb que es decoraba el marbre o la pedra, donava una manera de façana arquitectònica de gran riquesa i d'aquí nasqué l'antependi.

De la fi del segle III o començaments del IV és la dita «Càtedra de Sant Pere» de la basílica vaticana, i ella pot ésser norma de l'altar portàtil de fusta decorada que degué fer joc amb dita càtedra, quin altar devia tenir rica decoració en la part enfront dels fidels. El mateix pot dir-se de la càtedra ubúnea de Sant Maximià a Sant Vital de Ràvena, la que segurament tingué per complement l'altar ricament decorat corresponent dita càtedra al segle VI.

Moltes són les noves que tenim d'antependis i altars de metalls preciosos en tot l'Orient i d'allí passà l'us a Bisanci i Occident, mes conserven les tradicions de l'Àsia cristiana com pot veure's cotejant els exemplars que han arribat a nosaltres i en particular les miniatures dels llibres siríacs i en la manera de la representació del Crist i sa magestat en ric soli, amb càtedra i escambell. L'església conserva la tradició oriental i en particular grega i quasi tots els noms dels objectes del culte i els peculiars de l'església són grecs.

Les guerres i les necessitats han fet desaparèixer quasi tots els altars àurics, mes encara podem citar-ne alguns existents i altres desapareguts a Catalunya, dels que's conserven noves certes.

La basílica de Sant Ambrós a la ciutat de Milà té un altar que féu fer l'arquebisbe Angilbert per mà de Volvinus, segons les inscripcions al peu dels dos cercles en que's representen la imatge de Volvinus coronat per Sant Ambrós i l'arquebisbe Angilbert fent ofrena de l'altar al dit Sant.

L'altar té forma de sepulcre, ja que tenia que estotjar les relíquies de Sant Ambrós i les de Sant Gervasi i Protasi, màrtirs als que dedicaven la basílica milanesa, així és que la caixa té forma rectangular amb el frontal davanter d'or puríssim, dividit per l'artista en tres grans recuadres, major el central, que té forma de Creu amb el Crist regnant, ocupant el nus i circumscrit dins un cercle, tenint en els braços de la Creu els quatre Evangelistes simbolitzats

Detall del frontal d'orfebreria de Limoges procedent de Silos. (Museu de Burgos. Segle XII - XIII.)

(Cl. Mas.)

amb els animals apocalíptics, i en els buits els Sants Apòstols agrupats de tres en tres. Els altres dos grans recuadres tenen en sis compartiments històries de la vida de Jesús. El treball és fet a la pega amb mà de mestre, i els llistons que fan de divisió són enriquits per bells esmalts, gemmes i perlas. Els costats són baix un gra d'ordi amb una Creu al mig i amb figures de relleu, omplint tots els espais i gemmes i esmalts en els llistons que marquen el dibuix. La part posterior es divideix com la del frontal en tres grans recuadres, essent el del mig fet per dues portes que permeten veure el Sant, i que tenen per adorno cercles amb els arcàngels Miquel i Gabriel, i en els cercles inferiors els citats relleus de donació. Els altres dos recuadres tenen caça un d'ells sis històries amb la vida de Sant Ambrós. Tant els costats com la part posterior és d'argent daurat al foc. L'obra pot datar-se de l'any 835 per la donació que féu d'aquest altar el dit arquebisbe Angilbert a l'abat Gaudenci i als seus canonges. Aquest altar de Sant Ambrós fou fet amb ganes de sobrepujar al que Tomàs havia donat a Sant Calimero.

El Museu Cluny de París té l'antependi que l'emperador Enric II donà a la catedral de Basilea, quin temple havia fet construir. Aquest antependi té d'alt 0'95 metres per 1'78 de llarg i és de planxa d'or rellevat a la pega, i fou fet pocs anys abans del 1019 ja que's tenen noves certes que per dit temps existia. El dibuix és un marc rectangular amb cinc arcs de migpunt sostinguts per columnes, servint de compartiment a cinc figures d'alt relleu, dretes, representant la del mig al Salvador amb el món a la mà esquerra i beneïnt amb la dreta, als peus dues figures que deuen ésser els donadors. A la dreta del Salvador l'arcàngel Sant Miquel i Sant Benet, a l'esquerra els arcàngels Sant Gabriel i Sant Rafel.

La Basílica de Sant Marc de Venècia conserva un antependi d'or que ha arribat a nosaltres tant *sabament restaurat i enriquit* que millor fóra estès, desmuntat i a peces, perquè ara no es pot formar concepte de res. Fou l'altar de la Basílica de Santa Sofia de Constantinoble dut a Venècia pels cruats que capitanejava el dux Dandalus, i que entraren a sac dita ciutat l'any 1204. El que d'ell resta, a men veure, són una sèrie de plaques d'or esmaltat amb profusió d'assumptes, destacant el Crist que figurà en el centre de l'antependi i els àngels que adornaven dit centre. Les plaques de la vida del Crist, els Evangelistes i una munió de sants i àngels tenen molt bell dibuix, mes donat lo molt estilitzat de l'escola, no pot reputar-se anterior al segle XII. Les llegendes de bells caràcters grecs entrellaçats donen una característica peculiar ressaltada pels brillants colors i el niellat de l'or que transparenta i retalla les figures.

La catedral d'Aix-la-Chapelle tingué un altar d'or.

L'església de Città di Castello, té un altar d'argent amb el Crist al mig i els símbols dels Evangelistes, i als costats uns recuadres amb la vida de la Santa Verge.

Detall del frontal d'orfebreria de Limoges procedent de Silos. (Museu de Burgos.) Segle XII - XIII. (Cl. Mas.)

L'abadia de Sant Dionís, prop de la ciutat de París, tingué un altar d'or que degué desaparèixer amb la Revolució i es veu reproduït en una taula del segle XV que publicà M. Cook.

Barcelona també tingué en la seva Seu un antependi àuric, ja que consta que en l'any 1082 el comte Ramon Berenguer II i la seva muller Mahalta feren donació de tres mil mancusos d'or finíssim al bisbe i canonges de la Seu barcelonina per a un antependi, el que crec degué desaparèixer al fer-se el temple gòtic i consagrar-se la nova ara.

El cenobi de Santa Maria de Ripoll tingué un antependi àuric donat pel bisbe Oliva, de quina rica joia sols sabem que tenia en relleu els goigs de la Verge Maria fets i que pesaba seixanta unces d'or. Aquest antependi desaparegué com botí de guerra en temps de Joan II, essent robat vandàlicament pel capità del par-

tit del rei en Pere de Rocaberti, qui saquejava monestirs i pobles, el que fa notar el P. Villanueva en son *Viaje literario*, Vol. VIII, Cartas LII, copiant la nota d'un anònim que diu: «La casa de Micer Pere de Rocaberti jatsie sia fama que en aqueixa tempestat de la guerra, essent capità de la força de Girona se's fet gran ric perquè ha dissipat e robat tot l'Empordà empero sanct mori.»

L'altar de la Seu gironina es conservà fins l'any 1809 en què l'antependi fou entregat com botí de guerra al mariscal francès Augerau.

L'ara encara es conserva. Es una peça de marbre blanc, llarga de 12 pams per 6 i mig d'ampla, tota treballada com un marc, sostinguda per un pilà on deu haver-hi les relíquies, mes per la descripció que de dit altar fa Fra Joan Gaspar Roig i Jalpi en el llibre de les *Grandezas de la ciudad de Gerona*, es veu que formava una a

manera de caixa de la que l'ara era la coberta i els costats i part posterior eren d'argent daurat amb relleus, corresponent al tester de l'Epístola l'imatge del Crist amb el món en una mà i l'altra beneïnt els símbols dels Evangelistes, i als costats els Apòstols, essent els llistons de divisió plens de pedres. El tester de la part de l'Evangelí tenia quatre relleus amb les històries de la mort de la Santa Verge, l'enterro, l'Assumpció i la Coronació. La part del contrafrontal tenia al bell mig les imatges del Crist i la Santa Verge sentats en càtedres, les efígies dels quatre Evangelistes i als costats en doble rengle els setze profetes amb molta pedreria en els llistons dels compartiments i tot bellament obrat. El frontal era d'or de vint-i-quatre quilats, tenia el gruix d'una doble de quatre, essent tot ell una meravella. Al mig es destacava la Verge Maria amb el Jesuït a la falda, ja que la imatge es representava sentada en rica càtedra, essent el restant una sèrie de recuadres amb històries de la Verge i tot ell ple de pedreria, tant, que sols l'imatge central en tenia encastades cinquanta sis. Tenia dit frontal gran nombre de cornalines amb cavalls i figures, una amb lletres hebraïques i una celidònia amb el nom de Hermesindis que és el nom de la muller de Ramon Borrell, comte de Barcelona. Aquest frontal o antependi degué ésser donat per Guisla, segona muller del comte Berenguer Borrell, ja que sota la Verge es veia un esmalt vert amb una efígie de dona i l'inscripció: *Iussit Guisla Comitissa fieri*, pel que pot datar-se aquesta obra pels anys 1038 en què es consagrà la Seu gironina amb assistència dels dits comtes.

A mon veure era un altar més ric que el de Sant Ambrós de Milà.

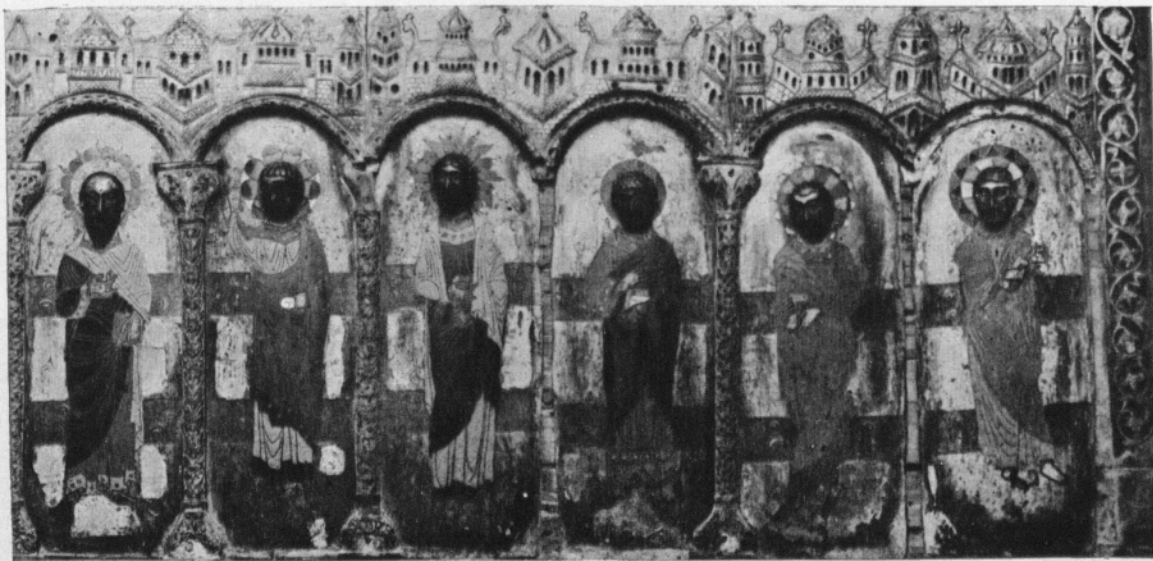
La Cambra Santa d'Oviedo té un bell altar combinat amb fragments d'altra, i probablement refet en el segle XVI, al registrar-se les relíquies pel bisbe Ambrós de Morales, mes aquest altar serà objecte d'altra article, com també dels antependis metàl·lics esmaltats.

MACARI GOLFERICS.

L'arquitectura dels segles IX al XII a Catalunya

(Continuació del número anterior.)

Es cap a l'any 1020-1040 que comença a Catalunya la construcció de les grans esglésies de Santa Maria de Ripoll i de Sant Vicents de Cardona, i és en les grans construccions on es fan les grans innovacions, que són tot seguit reproduïdes en els monuments secundaris. Es Santa Maria de Ripoll, la quarta església bastida pel gran monestir català, que fou consagrada en 1032. Ella fou construïda en temps de l'abat Oliva, home de relacions internacionals, amic del famós abat de Fleury i en comunicació amb els monestirs de Saint-Germain de París i de Cluny. L'abat Oliva és, segons els documents de l'època, el gran propulser de les coses ecle-

Detall del frontal de Burgos. Limoges. Segle XII - XIII.

(Cl. Mas.)

siàstiques, i d'edificis d'admirable estructura».

Tenim una idea suficientment precisa de la seva església, i bé que malmesa per terratrèmols i restaurada en temps moderns, tenim fotografies i descripcions dels seus restauradors, fetes amb anterioritat als treballs.

Es una gran basilica de cinc naus, amb un gran transepte, en el qual s'obren set àbsis. L'àbsis principal i els murs del transepte i de la nau són ornats de nínxols cegs, i els àbsis menors ho són a base de petits arcs i faixes lombardes.

Entre les innovacions s'han conservat els pilars rectangulars i les voltes sense arcs torals de les esglésies primitives. Ella dona la impressió de l'obra mestra del vell sistema, en contrast amb Sant Vicents de Cardona, que sembla ésser el prototipus d'altres innovacions interessants. Sant Vicents de Cardona ha estat construïda mentre encara a Ripoll es feien obres. La seva construcció «non parva» s'inicia cap al 1019. Oliva i Sant Armengol d'Urgell, el bisbe constructor, mort en l'obra d'un pont, caigut de la bastida, són els consellers i els íntims de Vicents de Cardona, Bremond, el seu constructor. L'obra acabada és consagra en 1040.

La basilica de Cardona, a l'exterior, és ornada amb el mateix sistema que Ripoll; mes el seu pla té un equilibri extraordinari i les seves proporcions, en relació a les demés esglésies catalanes, són més perfectes; els seus arcs tenen seccions amb entrants i sortints i tota aquesta complicació de perfils és prevista en les seccions dels pilars. Les voltes de les naus laterals són en aresta, el seu àbsis és decorat interiorment amb nínxols. Al centre del transepte, la cúpula amb trompes fa la seva aparició.

Altra gran església — la de Sant Sadorní de Noya — és construïda, durant el pontificat del Bisbe d'Urgell, Eribald (1036-1040). D'ella se n'ha conservat, a més de l'ornamentació, l'àbsis triconque amb tres petits nínxols en el central. Altres àbsis clouen les creueres del transepte.

Les innovacions més visibles en aquestes grans esglésies són, a més de l'ornamentació dels murs a l'interior, l'aparició del transepte i de la cúpula.

Es veu en les esglésies catalanes secundàries que tenen transepte i cúpula, com es reflexa el conjunt dels caràcters que venim d'observar en els grans monuments catalans. Algunes tenen llurs pilars en forma de creu, amb reentrants, altres tenen nínxols en l'àbsis principal, com a Cardona; l'ornamentació exterior esdevé més acurada i més perfecta. La cúpula, formada de vuit panys cilíndrics damunt trompes, corona el centre del transepte. La sèrie de les basíliques romàniques es prolonga fins al segle XII. Cap al 1040-1060 s'escau l'època en què la cúpula es propaga en les esglésies secundàries de Catalunya.

Hem dit que les diverses formes arquitectòniques creades són subjectes a una llei de permanència. Les formes creades duren efectivament tot el segle XI i penetren fins al segon període romànic del segle XII.

Sembla com si la cúpula fes la seva aparició, sobreposant-se a totes les variants existents de la basilica. Tenim així la cúpula sobreposada a la basilica coberta en fusta, en el Maçonnais i a la Borgonya, i

Composició de frontal repujat en la caixa de les relíquies de la Cambra Santa d'Oviedo. (Cl. Mas.)

així mateix en moltes esglésies lombardes. La trobem dins la mateixa extensió geogràfica, aplicada al tipus de transició de la basilica voltada en les naus laterals i que ha conservat la nau central coberta en fusta, tal com a Borgonya, a la Itàlia. (Catedral d'Acqui, en cons-

truïció l'any 1042 i consagrada en 1067. Sant Paregonio de Noli).

Es retroba la cúpula en diversos tipus de basilica coberta en volta a migpunt, i en volta d'aresta, que han conservat els pilars cilíndrics (esglésies del Maçonnais i del Jura). (Seguirà.)

La Col·lecció Amatller i el Catàleg dels seus vidres

Mn. Josep Gudiol, el nostre eminent arqueòleg, ens acaba de donar un nou fruit de la seva ciència, amb el «Catàleg dels Vidres de la Col·lecció Amatller», que bellament editat per la impremta d'en Fidel Giró i profusament il·lustrat, ha estat posat a les mans dels amateurs i dels arqueòlegs per la propietària de la Col·lecció, la Srta. Teresa Amatller.

La Col·lecció Amatller és una de les més famoses de Barcelona. Fou iniciada pel senyor pare de l'actual propietària, N'Antoni Amatller, ho-

me de viatges i de llibres, amic de les coses d'art, figura amable i arrogant que en vida era present a totes les conferències que sobre coses d'art, excursions i viatges es donaven a Barcelona, esperit despert a totes les sensacions de la bellesa, tipus perfecte, en fi, d'una societat industrial barcelonina que, fent la riquesa i el poder econòmic de la ciutat, curaven de les coses de l'esperit. Amb el d'ell altres noms s'hi agermanen; i ara que ve a tomb, la nostra. GASETA DE LES ARTS vol

Detall d'un frontal de Limoges a Sant Miquel in Excelsis. (Burgos.) (Cl. Mas.)

retre un homenatge senzill, com ella sols pot fer-lo, a la memòria d'aquell qui formà a Barcelona una col·lecció d'art antic de les més belles i valuoses, alhora que de les més ben triades.

La mort de N'Antoni Amatller posà a mans de la seva filla Teresa els tresors reunits pel seu pare. Ella que l'acompanyava sempre en els seus viatges i excursions; ella, qui fou l'entusiasta instigadora de moltes adquisicions, ha estat una successora digna del col·leccionista fundador que ha continuat i ha engrandit la col·lecció paterna, fent-ne una de les millors de la ciutat.

Un conseller savi en coses d'arqueologia i d'art antic, Mn. Josep Gudiol, féu costat al Sr. Amatller des de que aquest iniciava la col·lecció. Mn. Gudiol, íntim amic del col·leccionista, era enviat a les vendes, a fer adquisicions, era cridat a l'examen de les peces bones que apareixien al mercat, i no cal dir com amb ulls tant experts i amb paladars tan exigents la col·lecció sortí el que és: una de les més selectes.

Fer una col·lecció d'art és, per a un home ric, quelcom més que procurar-se una font de plaer estètic a l'abast dels seus ulls: és ajudar a l'obra de conservació del patrimoni artístic de la terra, és augmentar aquest amb aportacions de fora, és donar a la ciutat aquella finesa de contorns que la molsa dona a les pedres que eren nues; és posar saó espiritual a la terra eixuta i erma, i fer que les arrels del passat trobin la terra pròpia al desenrotllament de les noves florides i dels fruits de l'avenir. Fer col·lecció és, doncs, feina de benefici públic, de col·laboració ciutadana, d'ajut valuós a l'obra de les corporacions públiques que sostenen les fundacions de cultura i els museus, i aquesta posició de benefactors de la col·lectivitat, que ha determinat en els col·leccionistes el fet de posseir una col·lecció, els adorna amb la dignitat de la responsabilitat enfront al poble al qui afavoreixen, car el poble té viu el sentit de la propietat moral de tot el seu tresor artístic, i tal com estima i enalteix els qui li reuneixen i li guarden, execraria, si el cas vingués, els qui el malbaratessin.

Gentilíssim i ple de discreta elegància és, doncs, el gest de la Srta. Amatller, al donar-nos un catàleg de la seva col·lecció de vidres, fet per un arqueòleg docte, que els ha estudiat amb amor. Es afegir, al fruit de la possessió dels objectes, el fruit del llur estudi i dels coneixements que per a tots els altres s'en deriven. És doncs, això, exercir el col·leccionisme patriu amb tota la seva extensió i de cara a totes les conseqüències que s'en deriven, i aquest fet bé és digne de lloança. Per això la GASETA, en homenatge al fundador de la Col·lecció i en homenatge a la continuadora, a qui es deu l'edició del catàleg, publiquem el retrat de N'Antoni Amatller, aturant-nos el límit que la modèstia de la Srta. Amatller ens exigeix.

Mn. Josep Gudiol ha fet un catàleg exemplar, modest, objectiu i sense bombolles científiques. La precisió, la concisió que exigeix un rètol de classificació implica sovint estudis llargs i investigacions profundes. Mn. Gudiol ens en dona el resultat net, sense esment ni tant sols del treball que li costa. Un pròleg afec-

Col·lecció Amatller. - Pàtera de vidre romano-renana. Segle III - IV.

Parador datats del segle XV ençà. Vidres d'excavació són aquells de l'època romana i dels temps mitjans que per miracle s'han guardat sota terra, dintre de sepultures, en les ares d'altar o en llocs recòndits i oblidats que casualment o adreçament han sigut descoberts. Els vidres de Parador són els que s'han trobat encara al lloc del seu antic servei, en el recó oblidat de la casa senyorial on serviren, en el tinell de la casa pagesa, d'on sortien per a guarnir la taula els dies de gran solemnitat. La classificació és justa i nova entre nosaltres. Per primera vegada s'estableixen d'una manera científica aquestes dues sèries que d'instint, però amb límits imprecisos, els col·leccionistes, els antiquaris i els museus solien acceptar.

Mn. Gudiol ha seguit un per un els exemplars i ens ha donat en primer lloc la imatge acompanyada de totes les dades d'ordre material; mesures i tècniques. Després ve la indicació de procedència, de classificació d'època i, finalment, el camí d'ingrés a la col·lecció. Distincions delicades d'establir entre els vidres d'època romana; els que vénen de l'Egipte, terra on les velles tradicions tècniques de l'època faraònica reviu amb l'hellenisme i la romanització; els de fabricació gala o itàlica, els més rars de producció franco-renana, etc.; l'ull expert distingeix formes i tècniques, entre l'encís de les iritzacions meravelloses que la terra ha donat a aquestes petites i fragilíssimes relíquies del passat. L'amor a la cosa ha exigit un estudi minuciós i atent d'aquesta branca de producció, que es fa obscura dins el passat llunyà, i el sabi arqueòleg, que ha portat a cap aquest estudi per ell sol s'acredita d'ésser un dels escassos tractadistes d'Europa verament entesos en aquesta rara especialitat. La seva ciència és la que toca l'objecte i el coneix en el més lleu dels seus matisos fins a poder-lo distingir del consemblant. El seu saber és d'aquell que es fa palpant les coses, mirant-les i re-

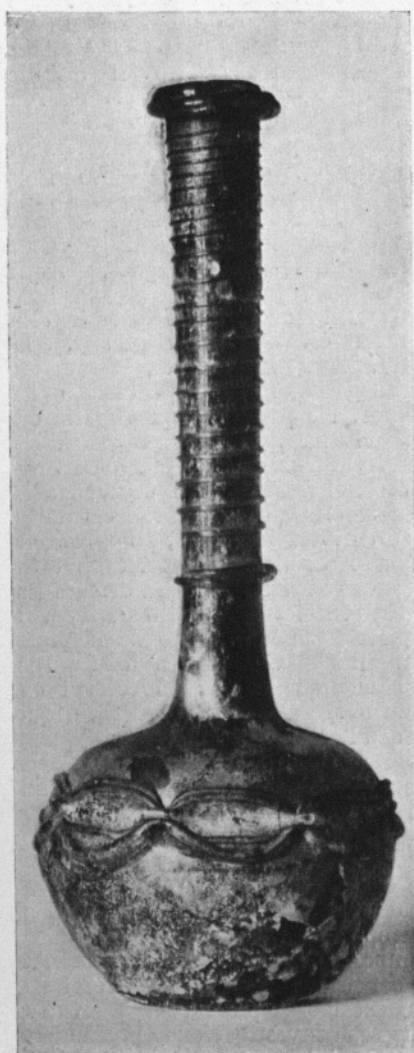

D. ANTONI AMATLLER, fundador de la Col·lecció Amatller de Barcelona.

mirant-les, estenent-les damunt una taula de disseccions que ha d'ésser, perquè l'examen tingui èxit, forrada doblement d'una cultura històrica profunda i d'un coneixement arqueològic poc usual.

Quan som de cara als vidres dels temps moderns, l'experiència de Mn. Gudiol no és menys segura. En mig la confusió dels tipus, entre les dades disperses de les vàries fabricacions hispanes, ell distingeix; ell distingeix entre formes que la tradició repeteix invariable gairebé a través de tres centúries d'activitat dels forns, i la seva reserva documentada en uns punts, veureu que s'aventura en altres discretament senyalant centres poc coneguts encara.

La gloriosa tradició industrial de la nostra vidrieria no havia encara

Col·lecció Amatller. — Ampolla de producció oriental. Segle I - II.

Col·lecció Amatller. — Gericó de vidre aràbig-panyol. Segle XIII - XIV.

Col·lecció Amatller. — Ampolla de fabricació siriana. Segle II - III.

Col·lecció Amatller. — Ampolla de vidre romana, trobada en excavacions fetes a València. Segle III.

Col·lecció Amatller. — Amforeta romano-renana.
Segle III - IV.

Col·lecció Amatller. — Perfumador aràbigu-oriental.
Segle X - XIV.

Col·lecció Amatller. — Llantió esmaltat, vidre català.
Segle XVI.

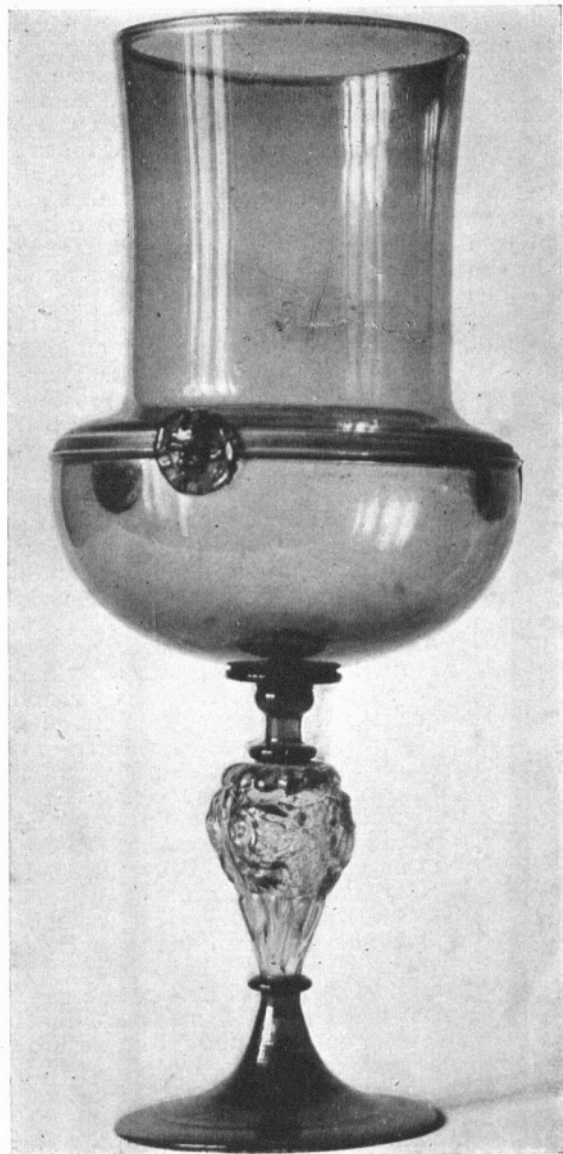
trobat a Catalunya un coneixedor profund. Havia tingut els seus cantors més o menys lírics i els pacients rebuscadors que treien a la llum les

proves documentals de la seva existència. Ara ja l'ha trobat; ara, sota la guia del sabi arqueòleg vigatà, podrem classificar i datar els nostres vidres; ara serà l'hora d'anar a la publicació de la vidrieria catalana que Mn. Gudiol té escrita, i acumular en aquest llibre la reproducció d'exemplars, tendint a fer un *corpus* de les formes i les tècniques, deixant establertes, en fi, les bases de classificació i de coneixement de tota una branca importantíssima de la producció artística del nostre passat. Coronen el gran esforç d'aquest «Ca-

tàleg dels Vidres de la Col·lecció Amatller» unes taules interessantíssimes que representen un dels esforços científics més assenyalats en l'estudi dels vidres antics que s'hagi fet fins ara, dins la reduïda bibliografia que hi ha a Europa. Una primera, es refereix als procediments tècnics dels vidres dits d'excavació: així, la sèrie dels aglutinats en sos diversos aspectes, i la dels bufats. Altra segona, és la dels llocs de fabricació i època dels vidres.

Listes de xifres, notes de procediment, indicacions breus d'ori-

gen de fabricació, són el fruit breu d'un enorme treball pel qual són indispensables la ciència i la paciència ardida de Mn. Josep Gudiol.

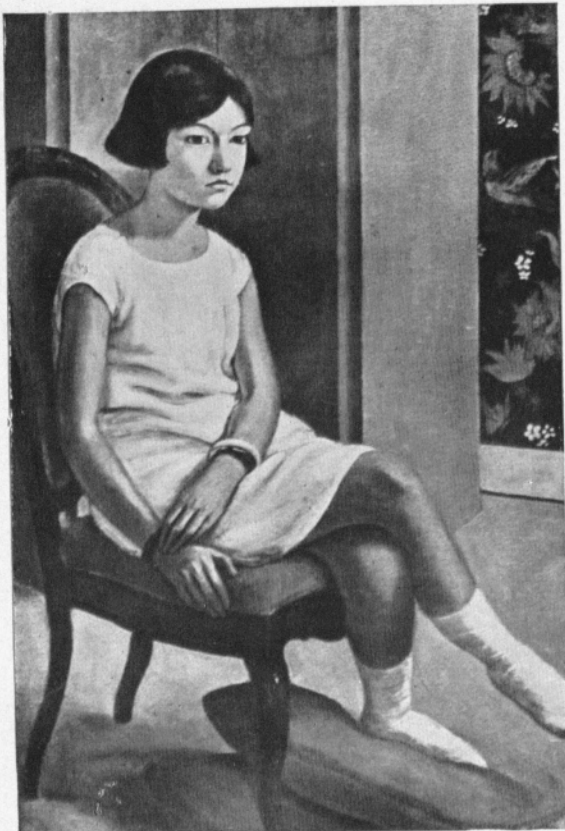
Col·lecció Amatller. — Confitera, vidre català.

Col·lecció Amatller. — Copa de fabricació romana.

Col. Amatller. — Copa de fabricació catalana. Segle XVII.

MARIAN ESPINAL. — Retrat.

(Cl. Serra.)

Saludem, una vegada més, al nostre home d'estudi en rebre aquest catàleg, aportació gentil i afectuosa de la noble col·leccionista a la bibliografia artística i a la cultura nostra.

JOAQUIM FOLCH I TORRES.

El pintor Marian Espinal

Entre els records inoblidables de la nostra joventut hi contem aquella febre de il·lusions que va ésser per alguns pintors de Catalunya l'«Agrupació Courbet». Tan curta com intensa sigui la seva vida, desenrotllada al volt del crític Josep Llorens i Artigues, amic íntim i *ménager*, en aquells dies, del pintor Francesc Domingo. Fou en temps de la «Courbet» que Francesc Domingo, com Joan Miró, com Enric C. Ricart, com Rafel Sala acabaven de debutar. Les barbes de Josep Dalmau havien acullit les obres llurs en aquelles galeries selectament casolanes del carrer de la Portaferrixa. Recordem el *mostruari* de Ricart on, al costat dels seus paisatges amb voraviu, eren ben atractives unes natures mortes — que havien resistit les teories i els sistemes de l'Escola Superior dels Bells Oficis —, animades de la vida que, de llavors ençà, aquest artista ha sabut infundir a les coses que pinta. Recordem també la nodrida exposició primerenca d'aquell soldadet de plom que Junoy anomenava a Joan Miró aleshores en peu de guerra; i la de Domingo a la saleta subterrània de *La Publicitat*, polida com un camarot de transatlàntic. Foren ells, amb Rafel Sala — que ara és a Mèxic i allí ha decorat panys de paret d'escoles públiques sots el patronatge del famós Vasconcellos —, els iniciadors de la «Courbet» i els que amb ella pensaven poder constituir la tendència pictòrica immediata, en ordre cronològic, a la que representa «Les Arts i els Artistes». Era «Les Arts i els Artistes» la implantació declarada de l'Impressionisme a Catalunya, arri-

MARIAN ESPINAL. — Roses i Marguerides. (Cl. Serra.)

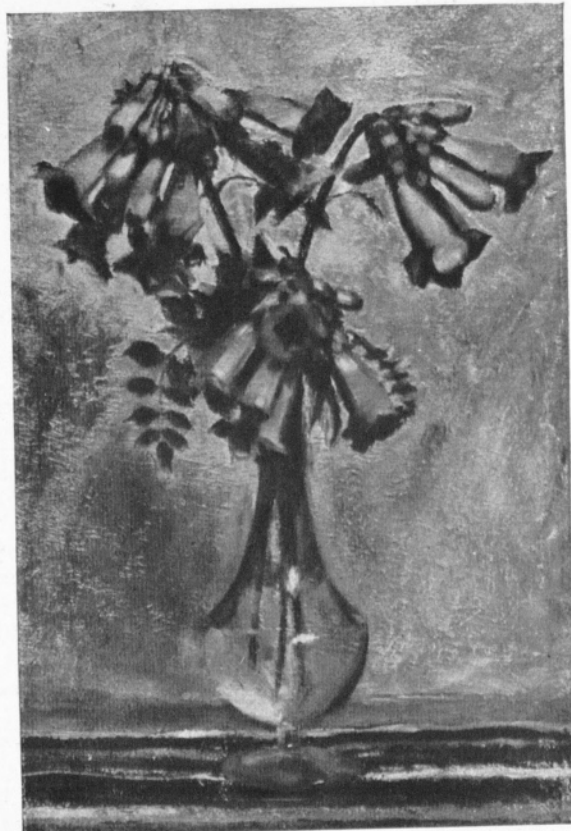
vant fins a la influència de Cézanne en pintors tan altament estudiosos com Francesc Vayreda. La «Courbet» va aportar a nostra pàtria el *Fauvisme*, i encara que la seva durada sigui efímera,

absorvida honorablement en la sina de «Les Arts», segueixen representant els que n'havien estat membres una mena de subdivisió dintre la complexitat de tendències existents.

Fou massa reduït el grup «Courtet» en un principi per a ésser considerat dins nostre moviment artístic; per això van cercar els iniciadors altres artistes que, amb més o menys afinitat, se'ls hi aliessin. Joaquim Torres García, Josep de Togores, Josep Obiols, Rafel Benet i Marian Espinal varen ésser els escollits; i Espinal primer que cap altre va fèls-hi companyia.

En l'Escola de Francesc Galí, al carrer de la Cucurulla, donà Marian Espinal les primeres passes pel camí de la pintura. I en el recull d'obretes que al presentar-se en públic exposà a Can Dalmau, les lliçons del preceptor clarament s'hi manifestaren. Per a trobar-se a si mateix anà afanyant-se cada dia, i a força d'es-

tudis i treballs arribà a aconseguir-ho. Avui Marian Espinal és el pintor que té el deix de distinció més deliberadament treballat entre tots els pintors de Catalunya. En ses teles nosaltres hi havem vist una profusió de influències que potser neutralitzant-se han posat en relleu el seu art ben personal. Espinal és el pintor format de les aules d'una escola de les arts decoratives — l'Escola dels Bells Oficis dirigida per Galí —, el qual sempre les bones produccions de procedència industrial li han robat el cor. En el seu aprenentatge a l'esmentada Escola l'ajuden les *realitzacions* — la tapiceria, la vidrieria — al desenrotll del seu alat enginy hi palesa en els mobles que projecta els seus coneixements de les necessitats estructurals de la fusteria. Perque Marian Espinal és un artista d'extensa formació, amorós dels oficis i de la naturalesa, que estima totes les calitats, així d'unes galtes femenines, com d'un prat, com d'una cretona. M'instava el blanc de llet de la bateta emmidonada que duia la seva germaneta en el retrat d'un Saló de Primavera del temps de la «Courbet» a demanar als seus

MARIAN ESPINAL. — Flors vermelles.

(Cl. Serra.)

membres la immediata entrada d'Espinal dins el grup reduït: aquest blanc de llet que'ns entra dins els nervis perque és una manifestació de vida moderna, que és el mateix blanc intens d'aquelles margarides entremig de roses-rosa d'un pom de flors que resalta sobre el fons blau d'una rescent pintura seva.

El seu amor a les calitats de les robes l'expressava ja Espinal quan era deixeble d'aquella Escola avui disolta. Fruïa son esperit selecte en ageure un desnú carnós d'adolescència damunt un optimisme de teixit projectat per André Mare. I quan la experiència li ha donat més gran ciència, quan les visites atentes als museus de quasi tota Europa li han permès endinçar-se en els secrets dels grans artistes, ha conseguit avenços prodigiosos en la pintura de les carns, en la composició i en el tractat de les llums i de les ombres; però el que és el seu estil de interpretar els encisos de les robes — franc i superfi com ja sigui de bell antuvi — ha estat repetit obstinadament per mica que el motiu ho comporti.

La vibració de l'esperit de Marian Espinal és en aquests temes de retrats, de interiors, d'escenes més o menys delicuescents de la vida moderna, on amb major claretat es manifesta. Coneixedor del viure de París, ha portat la gràcia del viure de París al viure nostre, i encara que el motiu de la noia llegidora que, acompanyant aquestes ratlles, ens és grat reproduir sigui per complet matissia, Espinal hi posa la gràcia i l'esperit de Barcelona, hi posa una placidesa catalana i casolana fortament allunyada de l'accentuació i de la taca de Matisse.

En molts dibuixos d'Espinal, l'amor que ell sent per aquest mestre vol expressar-se en forma de imitació servil; Espinal, però, no pot aconseguir-ho. I aquesta pastositat tant seva, aquesta tranquil·la mancança de profunditat verdadera apareix fins en les línies que voldrien ésser sintètiques. Nosaltres l'estimem tal com és l'obra artística de Marian Espinal; no hi cerquem cap altra cosa que tot ço que aquest pintor

MARIAN ESPINAL. — Interior (Col·lecció Josep Barbey).

(Cl. Serra.)

està en disposició de posar-hi: cerquem com una alta qualitat, i potser la més gran, que's transllueixi la llarga formació d'un gust altament distingit, graciosament depurat. I això ens ho sap donar amb esplendidesa. Es l'aire de París el que ha parlat a Espinal i li ha donat els secrets de la elegància. Sense el bés d'aquest aire no tindria el nostre artista els atrevits recursos de tallat de ses pintures ni la fina intuïció per l'armònic veïnatge de les robes florejadades, les catifes, les flors i les donzelles d'avui dia, amb sedes de color de pell i pell de finor de seda. Gases, perfums i sedalina, roses i margarides, puntes i camèlies xisclant al contrallum; tal és l'obra del pintor Espinal, tota ella delicadament apacible i amb algun excepcional atac de nervis.

Els camps que pinta són uns camps tous de verdor. Ell l'estima la calitat d'aquesta verdor per ageure-hi i revolcar-hi panteísticament el seu esperit; l'estima com la bata blanca rabiosa de la seva germaneta o les lleugeres robes d'unes noies confidentes immergides dintre la boirina d'una sala de confiança.

Espinal en certs paisatges, en el quadre que titula «Flors vermelles» i en el quadre inacabat, de noieta sentada es proposa dar fortitut a sa pintura. Arriba a alcançar-ho però en el ben entès que aquesta fortitut no és altra cosa que una acusació, que una intensificació justa del seu do tan estimable de gustador de les fineses d'aquest món.

JOSEP F. RÀFOIS.

GASETA DE LES ARTS

Petrítol, 8 EDITORIAL POLÍGLOTA Apareix quinzenalment

Subscripció: Barcelona..... 2 ptes. al mes
Península i Amèrica 30 » l'any
Altres països..... 36 » »
Número solt:
De l'any corrent Ptes. 1'25
» anterior » 2

NOTICIARI

En Pasqual Monturiol

El pintor Pasqual Monturiol, resident usualment a Nova York, es troba entre nosaltres, passant una temporada, per a retornar a l'Amèrica.

La restauració de la taula de Mestre Alfonso

La famosa taula de Mestre Alfonso del nostre Museu, es corca i la Junta ha decidit la seva restauració, delicadíssima, per tractar-se d'una obra culminant de la nostra producció medieval i de l'obra mestra del nostre Museu.

La restauració exigia d'altra part, una bona mà, i el cost de la feina corresponia a les exigències de l'obra. Informat del projecte de la Junta, el col·leccionista barceloní En Lluís Plandiura, oferí costejar el treball, confiant-lo al seu restaurador, l'eminent artífex italià Arturo Cividini.

La Junta de Museus, accepta agraïssima la generosa oferta del senyor Plandiura.

En Iu Pasqual

El pintor Iu Pasqual es troba a les terres del Priorat pintant. Llargues campanyes en aquell paisatge, ens ha donat obres d'aquest paisatgista, meritíssimes. Esperem bons fruits d'aquesta nova estada a les terres vermelles de Tarragona.

Dues notes d'en Berga al Museu Modern

El col·leccionista barceloní En Ròmul Bosch i Catarineu, ha fet donació de dues notes del pintor cloti Berga, per a el Museu d'Art Modern.

El pintor Antoni Fabrès

L'eminent pintor català Antoni Fabrès, que d'anys viu a Roma, on aconseguí un nom universal i des d'on les seves obres passaven als principals Museus d'Europa, acaba

de fer donació al Museu de Belles Arts, de les produccions que té en poder seu i que son en número de cinquanta.

La Junta de Museus ha acceptat agraïda l'oferta de l'il·lustre artista, que al final d'una carrera gloriosa ve a retre un cordial homenatge a la seva ciutat nadiua.

L'Anuari de les Arts de Sabadell

Hem rebut l'Anuari de les Arts de Sabadell, bella edició de la Llibreria Sallars. Parlarem d'aquesta publicació, resum de la vida artística de la ciutat de Sabadell, amb l'extensió que mereix.

L'escultura policroma a Espanya

Don Joan Antoni Güell, comte de Güell i marquès de Ruiseñada, ha publicat un estudi interessantíssim sobre l'escultura policroma a Espanya. Ens ocuparem d'aquesta publicació, obra d'un entès col·leccionista d'escultura policroma, amb l'extensió que mereix.

Santa Maria de la Mar

L'arquitecte D. Benaventura Bassegoda, historiador notable dels nostres bells monuments medievals, ha publicat, editada per l'Associació d'Arquitectes, el primer volum d'una extensa monografia sobre el temple de Santa Maria de la Mar, de la qual parlarem més endavant.

GUIA DE LES ARTS I DELS ARTISTES

Pintors

BAIXERAS, DIONÍS CASP, 46.
BENET, RAFAEL MUNTANER, 1, 2.º, 1.ª
BIOSCA, JOAQUIM DIPUTACIÓ, 310.
CAMINS, JOSEP MALLORCA, 282.
CANALS, RICARD PL. URQUINAONA, 9, 3.º
CAPMANY, RAMON ESCUDELLERS, 8, TALLER.
CARLES, D. CASP, 56.
CENAC, ENRIC LLÚRIA, 53.
COLOM, JOAN CLARÍS, 99.
ESPINAL, M. A. PROVENÇA, 362.
FERRATER, ANTONI DE TRAVESSERA, 120, S. G.
JUNYENT, OLAGUER BONAVISTA, 22.
LLIMONA, JOAN LLÚRIA, 42, 2.º
LLIMONA I BENET, RAFAEL Balmes, 19, 2.º, 2.ª
MALLOL, IGNASI P. CLARÍS—OLOT.
MAS I FONDEVILA, A. CLARÍS, 30, 3.º
MEIFREN, ELISEU Balmes, 67, 3.º, 2.ª
MESTRES, FÉLIX DIPUTACIÓ, 289, 1.º
MONENY, ENRIC TRAFALGAR, 36, 4.º
OLIVER, MAGÍ CAPELLANS, 4, 3.º, 1.ª
PERADEJORDI, JOAN Aribau, 57, 3.º, 1.ª
RAURICH, NICOLAU BARCELONA, 24 (SARRIÀ)
RINCON, VICENTS PETRITXOL, 14.
VAYREDA, FRANCESC P. VAYREDA, 4.—OLOT.

Pintors de retauls

SABATÉ PASTOR, BON.ª E. GRANADOS, 70

Dibuixants i Il·lustradors

CAMINS, JOSEP MALLORCA, 282.
JUNCEDA, JOAN G. MALLORCA, 259, 2.º, 1.ª
MIRET, RAMÓN CÒRCEGA, 333, ENT.

Dibuixants-pintors

CARDUNETS, ALEXANDRE DIPUTACIÓ, 235, 2.º, 1.ª
PERADEJORDI, JOAN Aribau, 57, 3.º, 1.ª

Dibuixants-decoradors

ALEMANY, RAFAEL SANT DOMINGO, 4, (SANT CUGAT DEL VALLÈS.)

Escultors

CLARASÓ, ENRIC GRANADOS, TORRA SANT FRANCESC (SARRIÀ).
FUXÀ, MANUEL ARAGÓ, 329.
LLIMONA, JOSEP DIAGONAL, 410.
MARÉS, FREDERIC MALLORCA, 184, INTERIOR
NOGUÉS, ANSELM PASSATGE MERCÈ, 3.
OTERO, JAUME ARAGÓ, 329.
TENAS, JOSEP CARRER NÚM. 16, ENTRE DIAGONAL I CARRETERA DE SARRIÀ.

Decoradors

BADRINAS, A. NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).
D'IVORI RDA. S. PERE, 3, PRAL., 1.ª
LLONGUERAS, JAUME ALT ST. PERE, 18, 1.º, 2.ª
MARCO, SANTIAGO ARAGÓ, 280.
PALAU, JOSEP MALLORCA, 313.
PARCERISAS I C.ª E. GRANADOS, 90
RIGOL, RAMON ROSSELLÓ, 168.

Decoradors en guix

ÁVILA, JACINTO PASSEIG DE ST. JOAN, 73.

Projectistes de jardins

RIGOL, ARTUR PL. TETUÁN, 18, TENDA.

Acadèmies de dibuix i pintura

BAIXAS PI, 1, 1.º

Libreries d'art

EDITORIAL POLÍGLOTA PETRITXOL, 8.
LLIBRERIA SUBIRANA PORTAFERRISSA, 14.
MARTÍNEZ PÉREZ, C. DR. DOU, 11, 2.º

Editors de llibres d'art

EDITORIAL MONTAÑO PL. CATALUNYA, 9.
LA, S. A.

Reportatges d'art

SERRA, FRANCESC SALMERON, 156, 2.º

Efectes de dibuix i pintura

TEXIDOR, MODEST RBLA. CATALUNYA, 89.
TEXIDOR, VÍDUA E. RONDA SANT PERE, 16.

Antiquaris

COSTACARVAJAL CALL, 28, PRAL.
ESCLASANS, MARIA PIETAT, 10 (DAR.ª CAT.)
QUER FARRÉS, FR.ª PALLA, 27.
VALENCIANO, J. CORRÍBIA, 2.

Catifes (Manufactura)

AYMAT, TOMÀS RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VALLÈS).
GALÍ, F. (Agent de A. Tronc. Paris) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Construcció i decoració

BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª STA. ELENA, 4 i 6.

Constructors d'obres

ALBESA, CARLES BORRELL, 292.
OLIVA MALLOL RDA. S. PERE, 48, 2.º, 2.ª
CONSTRUCCIONS TEKTON VIA LAIETANA, 40, ENT.º

Ebenistes

BUSQUETS, JOAN P. GRÀCIA, 36.
HOMAR, G. CANUDA, 4.
ORRI, FREDERIC Aribau, 226.
REIG I BERNET, LLUÍS ENRIC GRANADOS, 21.
VAYREDA, RAIMOND BORRELL I DIPUTACIÓ, 111

Enquadradors

MIQUEL-RIUS MALLORCA, 207.

Escultors decoradors

CAMPAÑA, JOAQUIM NÀPOLS, 307.
SOLER, FRANCESC Aribau, 224 INTERIOR.

Escultura religiosa

CAMPS ARNAU, J. M.ª MONTSENY, 77 (GRÀCIA).
HOMS, JERONI FRANC. GINER, 23, PRAL.

Fotografies d'art

MASANA RDA. S. PERE, 3, PRAL., 1.ª

Fusteries artístiques

CASAS, VÍDUA DE F. DIPUTACIÓ, 119-121.
RUIZ, JOAN ROGER DE FLOR, 141.
TARRAGÓ, ENRIC CONSELL DE CENT, 283.

Galeries d'exposicions

ARENAS CORTS, 670.
CAMARIN, EL CORRÍBIA, 7.
GALERIES DALMAU P. GRÀCIA, 62.
GALERIES LAIETANES. CORTS, 613.
MALMEDÉ, L. P. GRÀCIA, 68.
PINACOTECA, LA CORTS, 644.

Joiers

SUNYER, R. CORTS, 643.

Làmpares

BIOSCA I BOTEY RBLA. CATALUNYA, 129.

Mares i motlures

ESTEVA I C.ª, S. EN C. P. GRÀCIA, 18.

Metalls d'art

BIOSCA I BOTEY RBLA. CATALUNYA, 129.
CORBERÓ, PERE Aribau, 103.

Mobles moderns

BADRINAS, A. NEPTÚ, 2 (GRÀCIA).

Paper de fil

GUARRO VIA LAIETANA, 7.

Papers pintats

GUASCH, FILL DE JOSEP. RAURICH, 8.
SÀLVIA, FILLS DE SALV. PORTAL DE L'ÀNGEL, 4

Parquets (fàbriques)

BASTÚS, QUERALTÓ I C.ª SANTA ELENA, 4 i 6.
CASAS, VÍDUA DE F. DIPUTACIÓ, 119-121.

Pedra artificial

MINGUELL, JOAN PARÍS, 209.

Pintors decoradors

CASALS PEYPOCH, J. ROGER DE FLOR, 164.
COROMINAS, MANUEL ASTÚRIES, 14 (GRÀCIA).
TOLOSA, AURELI PL. LETAMENDI, 29.
TRUJOLS BLEY, JOAN SANT GERVAZI, 14 (S. G.)

Plateries d'art

JENSEN, GEORG PASSEIG DE GRÀCIA, 90

Reproduccions artístiques

BECHINI, GABRIEL ROGER DE FLOR, 162.
DEKOR PL. ANTONI LÓPEZ, 15.
PRIU, TOMÀS CONSELL DE CENT, 368.
RENART, J. DIPUTACIÓ, 271.

Tapisseries

BLANCO BAÑERES, H. CALL, 21.
GALÍ, F. (Agent de A. Tronc. Paris) P. DE GRÀCIA, 59, ENT., 2.ª

Tapissers

GILABERT I MANÀ RBLA. CATALUNYA, 68.
LLOSA, PERFECTE Balmes, 128, TENDA.

Tapissos (Manufactura)

AYMAT, TOMÀS RIUS I TAULET, 21 (SANT CUGAT DEL VALLÈS).

Vidres d'art

GRANELL I C.ª ENRIC GRANADOS, 46.
RIGALT, BULBENA I C.ª CASANOVA, 32.

LLIBRERIA ANTIGA I MODERNA

CANUDA, 45

Història de la Pintura Antiga Catalana
Cinc volums

EN PREPARACIÓ: Rnt. J. GUDIOL

Pintura Romànica a Catalunya

Fons de la llibreria "AVENÇ"

LA CIUTAT I LA CASAREVISTA D'ARQUITECTURA,
ARQUEOLOGIA I BELLS OFICIS

Rbla. Catalunya, 125

BARCELONA

G. HomarMobles
Làmpares
Decoració
Antiguitats

Canuda, 4 BARCELONA

**LA PINACOTECA
de
GASPÀ ESMATJES**MARCS I GRAVATS
EXPOSICIONS PERMANENTSCorta, 644 (entre P. Gràcia i Claris). Telèfon 5045 A.
BARCELONAANTIGA CASA A. OLIVA
FUNDADA EN 1885**T. Priu Mariné**Taller de daurats • Altars • Imatges
Decoració i reproducció en pasta
d'objectes d'art antic i modern
Casa especial per a la restauració
de retaules anticsConsell de Cent, 368
(entre Bruch i Giroua) Barcelona**R. SNEYER**

JOIER

TEL. 813-S. P. GRANVIA, 643

BARCELONA

CASA FUNDADA L'ANY 1835

Construccions • Mobiliari
DECORACIÓ**Parcerisas i C.ª**Fusteria mecànica
Fàbrica de parquet-duela

Enric Granados, 90 Telèf. 5201 A.

CARLES ALBESASUCESSOR DE JOSEP ALBESA
CONSTRUCTOR D'OBRESGRANS OBRES
EN FORMIGÓ
ARMAT

DESPTX: Borrell, 292 - Telèfon 883 H.

EXPOSICIÓ

Compra i Venda d'Antiguitats

J. ValencianoCorribia, 2, pral. (Cant. Pl. Nova)
BARCELONAEl més gran assortit
en**Llibres d'Art**LLIBRERIA
SUBIRANA

Porta-ferrissa, 14 Barcelona

Granell y Granados
Enric Granados
Número 46
1637

VIDRIERES
Y GRABATS
D'ART

CRISTALLS
Y VIDRES
PLANS Y CURVATS

BARCELONA

**Mobles Artístics
de Roten (Jone)**

Fàbrica:

Passeig de Gràcia, 115
BARCELONALLIBRES
ENQUADERNACIONS
IMPRESSIONS**Editorial Políglota**

Petrítxol, 8 BARCELONA

REVESTIMENTS
DECORATIU**DEKOR**Novíssima aplicació
de la URALITA a les
Arts DecorativesREPRODUCCIÓ EN RESPATLLERS I
ARTESONATS DE LES TALLES ANTIGUES
DE FUSTA EN LLURS TONS NATURALS

URALITA, S. A.

BARCELONA. PL. ANTONI LÓPEZ, 15
TELÈFONS 1644 A. - 848 A.LLOC D'EXPOSICIÓ I VENDA:
PASSEIG DE GRÀCIA, 90 - SUCURSAL
TELÈFON 53 G.GUIA CATALANA
DE FERROCARRILSSISTEMA PRÀCTIC D'ITINERARIS DE
FERROCARRILS • ENLLAÇOS AMB
AUTÒMNIBUS, TARTANES, ETC.
HOTELS I FONDES DE CATALUNYA
LLISTA DE RECORDERS • MERCATS
I FIRES • MAPA

LA MÉS PRÀCTICA • LA QUE CIRCULA MÉS

ANTIGUITATS
D'ARTCall 28 PRAL.
(CARRER FERNANDO)
(PLAÇA ST. JAUME)

BARCELONA

Pintura : Paper : Decoració

Manuel CorominasAstúries, 14 Tel. 394 G.
BARCELONA (G.)**JOAN BUSQUETS**

Casa fundada l'any 1840

MOBLES ARTÍSTICS DECORACIÓ
OBJECTES PER A PRESENT

Exposició, Despatx i Tallers:

Passeig de Gràcia, 36 - Tel. 5314 A. - Barcelona

Compraria un exemplar
dels N.ºs 1, 4 i 7 de la
GASETA DE LES ARTS
per a completar col·lecció

Petrítxol, 8 : Editorial Políglota